

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLVI

Св. 1–2 (2015)

САДРЖАЈ

Чланци

Граматика и лексика

- О 'конјунктиву' и 'трансјунктиву' (ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ) 1–16
- Типологија речника српског језика II (Лингвистички параметри) (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ) 17–33
- Редупликација глаголског префикса *по-* у српском језику (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ) 35–50
- Студије српског језика у иностранству
- Преглед изучавања српског језика у Белорусији (МИКИТА В. СУПРУНЧУК, ЉУДМИЛА В. ЛЕОНОВА) 51–62

Прикази

- Толковен речник на македонскиот јазик* (ДАРИНКА С. ГОРТАН ПРЕМК) 63–66
- Јасна Влајић Поповић, *Речите речи: од земље до неба* (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ) 67–70
- Марина Николић, *Категорија степенена у српском језику: сложена реченица* (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 71–74
- Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности VI/1* (МАРИЈАНА Р. БОГДАНОВИЋ) 75–79

Јасна Влајић Поповић, *Речитије речи: од земље до неба* *

Насловљена књига *Речитије речи: од земље до неба* аутора Јасне Влајић Поповић обједињује различите текстове о пореклу неких речи српског језика, који су излазили током 2005–2011. године у часопису „Политикин забавник“. У почетку су то били текстови написани „по наруџбини“, а потом су кренули да се нижу и други. Како ауторка наглашава, одатле је потекла идеја о томе да се заокружи један скуп речи које означавају основне појмове из света око нас.

Текстови су писани научнопопуларним стилем, тако да се књига сврстава у домен популарне лингвистике. Самим тим, садржај је у исто време и популаран и поучан. Ауторка се држала тог принципа кроз читаву књигу, па је она намењена широј читалачкој публици – од старијих основношколаца, средњошколаца, преко студената филологије, па до љубитеља језика који кроз интересантне текстове могу сагледати основне принципе етимологије и на крају, лингвиста и језичких стручњака.

Књига је конципирана на следећи начин: Предговор (9–11), Увод (13–24), Речите речи (27–226), Појмовник (229–233), Литература (235–237) и Регистар (239–250).

У Предговору (9–11) ауторка нас обавештава од чега се ова књига састоји, док се у Уводном делу (13–24) информишемо о томе на који начин је настало ово штиво, коме је намењено и која му је сврха. Ауторка истиче значај етимологије као засебне гране науке о језику, а којој се готово нимало не посвећује пажња током школовања. Упознаје нас са основним начелима етимологије као научне дисциплине, изворима које користи и њеним задацима и циљевима.

Централни део књиге Речите речи (27–226) обухвата највећи део ове интересантне књиге. Тематски се може поделити на четири целине, а у оквиру сваке целине налази се по неколико чланака у којима се посредно и непосредно објашњава порекло речи које су у свакодневној употреби.

Прва тематска целина носи наслов Земља (26–107), и симболично уз речи: „Волим те, волим, од неба до земље ... па још ископано!“,

* Завод за уџбенике, Београд, 2013, 250 стр.

ауторка уводи у свет етимолошких знања, почев од веома старе и за нас врло значајне речи *земља*. Тако се ређају објашњења за појмове и синтагматске спојеве као што су *бела, жуџа, црвена, њава земља*, затим земља може бити и *љуџа* када је неплодна или *дивља*, када је реч о слоју испод оранице. Ауторка нас подсећа да често можемо и у *земљу њројасџи*, односно, „посрамити се“ или *биџи ни на земљи ни на небу*, тј. „ни тамо ни амо“, па и *лебдеџи између неба и земље*, односно „бити неозбиљан“, чиме нам на веома духовит и занимљив начин појашњава и разна поређења, фразе, пословице и сл. Након овог чланка нижу се слични текстови са следећим насловима: Брдо, Авала, Поље, Море, Река, Дунав, Сава, Брод, Сидро, Пут, Село, Град, Београд, Улица.

Друга тематска целина обједињује појам Кућа (108–161) и све што је у вези са њом. Речи *кућа* и *дом* углавном иду у пару, обе су домаће речи и веома су старе. Међутим, из данашње перцепције говорника српског језика, *кућа* означава „зграду у којој неко живи, најчешће породично“, за разлику од *дома* под којим се подразумева „породично пребивалиште, породично гнездо, завичај“. Основни делови једне куће су *џрозор, враџа, кров, зигови, џемељ, двориџије, баџија, врџи, бунар*, па ауторка свакој речи понаособ у оквиру ове целине поклања посебну пажњу. Тако сазнајемо да су ове речи домаћег порекла, док је именица *џемељ* страног и нема одговарајући домаћи синоним, наиме она је балкански грецизам, што значи да је то реч грчког порекла, позајмљена из грчког у све балканске језике. За разлику од ове, порекло речи *џрозор* није тешко прозрети, јер је оно прозирно као и прозор сам, саопштава нам ауторка. Даље, наставља она, именица *џрозор* је изведена од глагола прозрети и то у његовом изворном, конкретном значењу „погледати кроз нешто, продрети погледом“. Нарочита је и по томе што је нема код других словенских народа већ само код Срба и Хрвата. Интересантна је и именица *баџија* која нигде не иде без свог парњака истог значења, именице *врџи*. Осим ове две речи, у употреби су још и градина, ограда, долац, бостан, бостањ, пеливој, перивој, које бележи још Вук С. Караџић у Српском рјечнику.

Трећа тематска целина оправдано носи назив Држава (163–199), јер то је једна озбиљна институција коју између осталих може да води и *џар* и *краљ*, која доноси и прописује *законе*, уводи *џорезе* и ствара *новаџ*. Наиме, именица *држава* је семантичка позајмљеница, односно то је страна реч која је у једном тренутку позајмила неко значење из другог језика. Она је веома стара, потиче још из прасловенског језика. С друге стране, именица *џар* потиче од антропонима, тј. од личног имена римског императора Гаја Јулија Цезара, истиче ауторка. Међу српским владарима ову титулу је први понео цар Душан 1346. године. Именица *џар*

има велику породицу речи, па тако имамо *цареватиши*, *цароватиши*, *царић*, *царевих*, *царевина*, *царсџиво* и др.

И на крају, последња, четврта целина носи наслов Црква (201–226). *Е, баш си нашао у којој ћеш цркви да се ѿмолиши!* – овим изразом ауторка започиње последње поглавље у својој књизи, тумачећи његово значење да некоме ко се обрати са извесном молбом, захтевом или очекивањем некој институцији или неодговарајућој особи, неће бити удовољено. У српском језику нема још много израза са именицом црква: *не хѿеѿи ни у цркву (с неким ићи)*, у значењу „не желети имати икаква посла с неким“, затим поређења *сиромах као црквени миш* или *чисѿи као црква*, што се доводи у везу са поимањем цркве као чисте. Уз *цркву* иде *ѿоѿ* и данас распрострањенија реч *свешѿеник*. *Поѿ* је у народу старија реч, обавештава нас ауторка, а о томе сведоче многи народни називи места и предела, као што су *Поѿово ѿље*, *Поѿова ѿлава*, *Поѿинац*, а као претеча савременог презимена *Поѿових*, у XIV веку у Дечанским хрисовулама помиње се извесни Мирослав Попових – што је значило „Мирослав, попов син“. И други термини везани за цркву предмет су ауторкине пажње. Речи *монах* и *калуђер* позајмили смо из грчког језика и у српском језику то су синоними, али именица *калуђер* има знатно већу породицу речи и израза који из њега потичу: *калуђерић*, *калуђерак*, *калуђерица*, *калуђерка*, *калуђерсѿиво*, презимена *Калуђерових*, *Калуђеричић*, као и назив места *Калуђерица* код Београда. Интересантна је именица *ѿосѿ* и њен пут од апстрактног и религијског појма до сфере конкретног и свакодневног живота. Уместо *гржатиши ѿосѿ*, каже се и *ѿосѿиѿи*, *ѿосник* или *исѿосник* је „онај ко пости“, а *ѿосна земља* је „слаба, неплодна земља“.

У Појмовнику (229–233) који се налази на крају књиге, објашњење су стручни термини коришћени у овој књизи и уз њих стоји кратка дефиниција, док су у Регистру (239–250) представљене основне, насловне речи детаљно протумачене, као и већи број других речи које се помињу уз њих или се на неки начин могу довести у везу са њима. Књига доноси и списак литературе у посебном делу под насловом Литература (235–237).

На основу свега реченог произлази закључак да пред нама стоји једна врло поучна, практична и едукативна књига, написана на духовит и забаван начин, чиме задовољава потребе и просечно образованог читаоца и језичког зналца. Етимологију као научну дисциплину ауторка нам приближава на један нов, модеран начин и са огромном стручношћу и умешношћу и познавањем материје и садржаја који чине ову књигу.

Верујемо да је књига до сада стекла своју читалачку публику међу читаоцима *Нашеѿ језика*, а нама је била намера да још једном подсетимо и укажемо на њен значај. Треба напоменути и то да она може наставни-

цима српског језика послужити као освежење при обради градива, а посебно при тумачењу речника српског језика и слојева страних речи у говору.

*Драгана Ј. Цвијовић**

Институт за српски језик САНУ, Београд

* dragana.cvijovic@isj.sanu.ac.rs